

تحلیل کارایی مناطق شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق با تأکید بر شاخص‌های خلاقیت هنگ‌کنگ (نمونه موردی: مناطق ۱ و ۶ شهرداری مشهد)

تاریخ دریافت مقاله: ۴۰۰/۰۷/۱۳ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۴۰۰/۱۰/۱۲

آناهیتا عبداللهی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا، واحد شیروان، دانشگاه آزاد اسلامی، شیروان، ایران)
عزت الله مافی* (دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران)
مهدی وطن پرست (استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا، واحد شیروان، دانشگاه آزاد اسلامی، شیروان، ایران)

چکیده

هدف اصلی از انجام این تحقیق، بررسی وضعیت مناطق ۱ و ۶ شهرداری مشهد از لحاظ شاخص‌های شهرخلاق بود. روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. پرسشنامه پژوهش بر اساس شاخص‌های خلاقیت طراحی و در ادامه این پرسشنامه در بین جامعه آماری پژوهش توزیع و اطلاعات گردآوری شده در نرم‌افزار SPSS ساماندهی شد. نتایج پژوهش در منطقه یک نشان داد که شاخص سرمایه انسانی با نمره میانگین ۳/۵۲ نسبت به سه شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به ترتیب شاخص‌های سرمایه ساختاری، فرهنگی و اجتماعی در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار گرفتند. در نهایت نمره میانگین برای شاخص خلاقیت در منطقه یک برابر با عدد ۳/۰۴ ارزیابی شد. نتایج در منطقه شش نشان داد که شاخص سرمایه اجتماعی با نمره میانگین ۲/۹۱ نسبت به سه شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به ترتیب شاخص‌های سرمایه ساختاری، فرهنگی و انسانی در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار گرفتند. در نهایت نمره میانگین برای شاخص خلاقیت در منطقه شش برابر با عدد ۱/۹۸ ارزیابی شد. بر اساس نتایج آزمون تی مستقل در سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت، بین منطقه یک و شش، از لحاظ شاخص‌های خلاقیت شهری اختلاف معناداری وجود دارد. بر اساس مقایسه نمرات میانگین، تنها از لحاظ شاخص سرمایه اجتماعی، منطقه شش وضعیت بهتری نسبت به منطقه یک داشت. اما از لحاظ سه شاخص دیگر، وضعیت منطقه یک بهتر بود.

واژه‌های کلیدی: مناطق شهری، شهرخلاق، خلاقیت شهری، مشهد.

مقدمه

شهر خلاق یک تئوری جدید از برنامه ریزی راهبردی برای شهرها است. مهمترین اهمیت این تئوری محور قرار دادن فعالیتهای ساکنان شهری در تعالی شهرها و نیل به توسعه پایدار است. البته تئوری شهر خلاق از جغرافیا و تاریخ به عنوان بستر اصلی تحقق خلاقیت شهری غافل نمانده و همواره این مهم را به برنامه ریزان شهری گوشزد می‌نماید. این تئوری با تلفیق آموزه‌های متخصصین علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی و برنامه ریزی شهری نقش متحدکنندگی بی‌نظیری در نیل به تحول و دگرگونی شهری را بازی می‌کند. می‌توان گفت شهر خلاق ابتکار جدیدی برای گذار شهر از حالت ایستایی به تکامل داشته و توجه توأمان به فناوری، زیرساختها، بخشهای تولیدی و منابع انسانی را تأکید می‌کند. در نسل جدید شهرهای خلاق، به مزایای خلق زندگی با کیفیت تمرکز می‌شود (Deffner & Vlachopoulou, 2011:4). در واقع شهر خلاق مفهومی است که چارلز لندری در اواخر دهه ۱۹۸۰ میلادی آن را مطرح کرد. از آن زمان به بعد این موضوع به الگوی جدید برنامه‌ریزی شهری مبدل شده است شهر خلاق مکانی برای شکوفایی خلاقیت‌های هنری، نوآوری‌های علمی و فناوری و صدای رسای فرهنگ‌های رو به رشد است. در این شهر، هر شهروند به استفاده از ظرفیت‌های علمی، هنری و فرهنگی خود اطمینان خاطر داشته و می‌داند همواره حرکتی رو به رشد دارد (جاوید، ۱۳۹۲: ۱۰۷).

فلسفه شهر خلاق این است که همیشه در یک مکان پتانسیل‌های خلاق وجود دارد. باید شرایط به‌گونه‌ای باشد، که مردم فکر کنند برنامه‌ریزی نمایند و در استفاده از فرصت‌های به وجود آمده، ابتکار عمل داشته باشند. هم‌چنین مردم بتوانند مسائل شهری مهارنشده را اداره کنند. شهر با استفاده از اصطلاحاتی چون «شهر خلاق» و «طبقه خلاق»، که بیانگر اهمیت فرهنگ و هنر در بافت شهری است، به‌طور فزاینده‌ای در مرکز توجه قرار گرفته است. از میانه دهه ۱۹۹۰ میلادی به بعد، ابتدا در بریتانیا و سپس در آمریکا، مفهوم شهر خلاق به یک پارادایم معمول و یک مدل جدید از گرایش به برنامه‌ریزی سیاست‌های شهری تبدیل شده است.

یونسکو از سال ۲۰۰۴ جریان شبکه شهرهای خلاق را به منظور ترویج همکاری میان شهرها مطرح کرد؛ خلاقیت در این گام یونسکو، عامل راهبردی در پیشرفت پایدار شهری به‌شمار می‌رود. شبکه شهرهای عضو آن، جهت رسیدن به هدف مشترک خود با هم کار می‌کنند. هدف مشترک آن‌ها، قرار دادن خلاقیت و صنایع فرهنگی در مرکز برنامه‌های توسعه محلی و همکاری‌های بین‌المللی است. شبکه شهرهای خلاق یونسکو، هفت حوزه خلاق را پوشش می‌دهد: صنایع دستی، هنرهای بومی، هنرهای رسانه‌ای، فیلم، طراحی، خوراک‌شناسی، ادبیات و موسیقی. همان‌طور که جهت ثبت آثار ملموس و ناملموس در یونسکو، طرحی آماده می‌شود و پس از به تصویب رسیدن کمیته یونسکو، به ثبت می‌رسد؛ ثبت شهرها به‌عنوان شبکه

شهری خلاق نیز مراحل و روال خود را دارد. ایران تاکنون توانسته ۴ شهر خود را به‌عنوان شهر خلاق (اصفهان؛ شهر خلاق صنایع دستی و هنرهای مردم، رشت؛ شهر خلاق خوراک‌شناسی، بندر عباس؛ شهر خلاق صنایع دستی و هنرهای مردم و سنندج؛ شهر خلاق موسیقی) در یونسکو ثبت کند.

همان‌طور که گفته شد، تا به حال، چهار شهر ایران به‌عنوان شهرهای خلاق با عناوین مختلف در یونسکو به ثبت رسیده‌اند. عنوان شهر خلاق به شهرها کمک می‌کند در آن زمینه به‌خصوص، توان‌تر و با برنامه‌ریزی درست و جامع، سبب ارتقای اقتصاد و فرهنگ خود شوند. همچنین، این عناوین در جهت نشان‌سازی شهری، گردشگری و در نتیجه، افزایش گردشگران تخصصی نیز مؤثر هستند و به آن منطقه، مسافر خواهد آورد. لازم به ذکر است که در کنار آثار ملموس و ناملموس ایران در فهرست جهانی یونسکو، شناخت شهرهای خلاق که در این سازمان جهانی ثبت شده‌اند نیز اهمیت دارند و می‌توانند در راستای ارتقای فرهنگی ایران و محافظت از عناصر فرهنگی، مؤثر باشند.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق در بعد اول به نتایج مثبت مؤلفه اصلی تحقیق یعنی شهر خلاق اشاره دارد، در این راستا می‌توان گفت در شهرهای خلاق با تأکید بر نخبگان و متخصصین برنامه‌ریزی شهری، مدیریت شهری، شهرسازان و سایر علوم مربوطه، شهرها تبدیل به مکانی جذاب برای مطالعه، محل کار و حفظ نخبگان شهر می‌گردد. همچنین خلاقیت منبع مهمی برای تغییر، نوآوری، توسعه‌ی پایدار و بازساخت موفق است (سرور و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۲۴). یکی دیگر از پیامدهای مثبت خلاقیت شهری، برندسازی است. برندسازی موجب نام‌آشنا شدن و افزایش هویت شهرهایی همچون مشهد می‌شود. در بعد دوم، باید به پیامدهای عدم توجه به شهر خلاق مشهد اشاره کرد، در واقع شرایطی که با رقابت روزافزون شهری مواجه هستیم و سرعت تغییرات شهری در حال افزایش است، مدیریت شهری نیاز به مدیران شهری و تصمیم‌سازانی دارد، که خلاق و خلاق‌تر باشند. در غیر این صورت شهرها در مواجهه با تغییرات محیطی نمی‌توانند واکنش مناسبی بروز دهند، همچنین عدم توجه به موضوع خلاقیت شهری در کلانشهر مشهد، موجب تداوم معضلات فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی خواهد شد، ارائه خدمات مناسب برای گردشگران این شهر نیز، نیازمند رویکرد خلاقیت در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری است.

وجود مسائل و مشکلات پیچیده‌ای که در کلانشهرهای ایران همچون مشهد وجود دارد، علت اصلی انتخاب موضوع شهر خلاق برای پژوهش است. این در حالی است که شواهد نشان می‌دهد مدیریت شهری در ایران عمدتاً با تکیه بر الگوهای قدیمی همچون طرح‌های جامع و تفصیلی بوده و کمتر بر الگوهای نوین همچون شهر خلاق تأکید شده است. با این رویکرد

مناطق ۱ و ۶ از کلانشهر مشهد به عنوان مطالعه موردی پژوهش حاضر انتخاب شد. به طور کلی می‌توان گفت، کلان شهرهای ایران به جهت بهره‌مندی از ویژگی‌هایی همچون تمرکز، تنوع، پویایی و تحرک، پتانسیل‌های فراوانی برای پرورش و جذب سرمایه انسانی خلاق و به موجب آن، دستیابی به توسعه اقتصادی دارند. در این چارچوب کلانشهر مشهد نیز طیف وسیعی از امکانات و خدمات مذهبی، گردشگری، تفریحی و اقتصادی را در خود جای داده که باعث تمایز این شهر از سایر کلانشهرهای ایران می‌شود. از این رو انتخاب رویکرد خلاقیت در توسعه شهر مشهد، زمینه مناسبی برای تأمین زندگی همراه با رفاه نسبی را برای ساکنین این شهر فراهم می‌کند. شهر مشهد دارای فعالیت‌های گوناگون اقتصادی، تنوع قومی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد، از اینرو پتانسیل تبدیل شدن به شهر خلاق را دارد، ولی هنوز با شهر خلاق فاصله زیادی دارد؛ بنابراین برای دستیابی به توسعه یکپارچه و بهینه؛ بررسی، تحلیل و رتبه‌بندی مناطق ضروری به نظر می‌رسد و پژوهش حاضر به دنبال آن است که از طریق بررسی، تحلیل و رتبه‌بندی مناطق با توجه به شاخصهای شهر خلاق، شناخت وضعیت شاخصهای خلاقیت شهری در مناطق شهر مشهد، معرفی تجارب شهرهای خلاق جهان و در نهایت با ارائه راهکارها و پیشنهادات مدیریت یکپارچه شهری، مشهد را به سوی تبدیل شدن به شهر خلاق سوق دهد تا بتواند به عنوان نماینده فعالیت‌های فرهنگی، توسعه‌ای و مکانی مناسب برای نمایش خلاقیت‌های شهری باشد بعلاوه، یافته‌های این پژوهش می‌تواند زمینه ساز اتخاذ تصمیماتی برای ایجاد شهر خلاق باشد، با توجه به ضرورت‌های ذکر شده این پژوهش در جهت آزمون فرضیه‌های زیر انجام شده است:

- بین مناطق ۱ و ۶ شهرداری مشهد از نظر سرمایه‌ی ساختاری در بحث شاخص‌های شهر خلاق تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود.
- بین مناطق ۱ و ۶ شهرداری مشهد از نظر سرمایه‌ی اجتماعی در بحث شاخص‌های شهر خلاق تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود.
- بین مناطق ۱ و ۶ شهرداری مشهد از نظر سرمایه‌ی انسانی در بحث شاخص‌های شهر خلاق تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود.
- بین مناطق ۱ و ۶ شهرداری مشهد از نظر سرمایه‌ی فرهنگی در بحث شاخص‌های شهر خلاق تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود.

پیشینه و مبانی نظری

مفهوم خلاقیت و شهر خلاق

واژه خلاقیت در لغت نامه دهخدا به معنی خلق کردن، آفریدن و به وجود آوردن ذکر شده است. در ساده‌ترین معنی یعنی پدیدآوردن چیزی که قبلاً وجود نداشته است. در واقع می‌توان اینگونه بیان کرد خلاقیت یعنی به کارگیری توانایی‌های ذهنی به منظور ایجاد یا تبلور یک فکر یا ایده جدید (سجادیان، ۱۳۹۳: ۴۶). خلاقیت به شکلی گسترده می‌تواند به عنوان "ظهور چیزی متعالی و مناسب از منظر یک شخص، گروه یا جامعه" تعریف شود (Hahn, 2010: 14). خلاقیت عاملی چند وجهی، منبعی برای نوآوری است، اما همچنین مزیتی رقابتی است که با فرهنگ و قلمرو پیوند دارد و عاملی برای توسعه و جذب صنایع خلاق است (لطفی و همکاران، ۱۳۹۵: ۶).

از اوایل دهه ۱۹۶۰ مفاهیم و واژه‌های جدیدی همچون شهر خلاق، وارد حوزه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری شدند که برای توصیف و تبیین نقش و کارکردهای جدید شهرها از سوی اندیشمندان و برنامه‌ریزان شهری مورد استفاده قرار گرفت (زرقانی و اسکندران، ۱۳۹۴: ۲). مفهوم شهر خلاق، با تغییرات گسترده در اقتصاد و جامعه که در آن خلاقیت انسانی یک عامل کلیدی است، گره خورده است (Florida, 2002: 28).

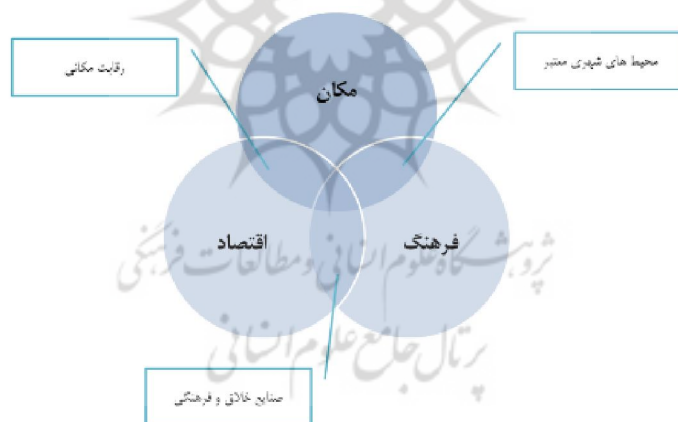
نظریه شهر خلاق

شهر خلاق و طراحی شهرهای خلاق از جدیدترین موضوعات در حوزه دانش برنامه‌ریزی شهری است و در سال ۱۹۸۰، زمانی که جهان آرام آرام به سمت تغییراتی گسترده می‌رفت، ایده شهر خلاق ارائه شد (فوادیان و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲۸). با وجود نوپا بودن، در مدت زمان کوتاه این نظریه به یکی از کاربردی‌ترین نظریه‌های حوزه مطالعات شهری بدل شده است (مختاری ملک آبادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۴). هدف از مطرح شدن این نظریه، تلاش برای مهیا کردن شرایط لازم برای بسترسازی مناسب در سرزندگی، زیست‌پذیری، پویایی، رقابت‌پذیری، پایداری و توسعه اقتصادی شهر بود. از این رو، لازمه تحقق شهر خلاق، استفاده خلاقانه از قابلیت‌های انسانی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، آموزشی، مکانی، فضایی و طبیعی موجود در شهرها است (امینی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲۸). در حقیقت شهر خلاق به عنوان استراتژی امید بخشی برای ساکنان شهرها است که کمک می‌کند آن‌ها تصورات ذهنی خود را پرورش دهند، استعدادهای خود را شکوفا سازند و در نهایت شهر خود را به طور اساسی شکل بدهند و زمینه توسعه را فراهم آورند. نظریه شهر خلاق سعی دارد تا کیفیاتی را شرح دهد که تصویر ذهنی شهر را برای شهروندان زیباتر و خاطره آن را ماندگارتر نماید. در این نظریه، خلاقیت به عنوان

جزئی از هوش عمومی سنجیده می‌شود و در نتیجه افزایش توان نوآوری و تولید دانش را در این راه از جمله شاخص‌های سنجش میزان پیشرفت اجتماعی به حساب می‌آید (اکبری مطلق، ۱۳۹۲: ۴).

ایده شهر خلاق یک نظریه کاملاً مثبت گراست و بر این موضوع تأکید دارد که هر نوع رابطه‌ای بین شهروندان با سازمانها و... بایستی کاملاً دو جانبه و مبتنی بر رفع مشکلات شهری و ارتقای کیفیت زندگی باشد. نظریه شهر خلاق سعی دارد تا کیفیاتی را که تصویر ذهنی از یک شهر را برای شهروندان زیباتر می‌سازد تقویت نماید (غریب و حسین پور، ۱۳۹۱: ۱۱).

جین جیکوبز شهرها را به عنوان مکان‌هایی که ثروت تولید می‌کنند، تعریف کرده است. او معتقد است که اگر شهرها می‌توانند ثروت تولید کنند، پس می‌توانند اشتغال و کیفیت زندگی مورد نیاز برای جذب افراد را نیز حفظ و نگهداری کنند. لذا استراتژی ایجاد ثروت شهری بر اساس یکپارچه‌سازی برنامه‌ریزی برای مکان، فرهنگ و اقتصاد ممکن است. فاکتورهای کلیدی شهر خلاق را می‌توان در سه زمینه اقتصاد، فرهنگ و مکان در نظر گرفت. در این صورت محیط‌های قابل اعتماد شهری با آزادی‌های تفریحی و فرهنگی مدیریت می‌شوند تا افراد خلاق را جذب و حفظ کنند (Baeker & Murray, 2008: 21-22).

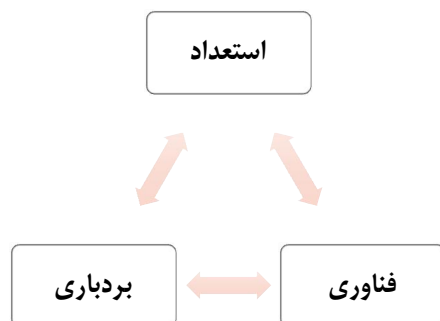

شکل ۱: فاکتورهای کلیدی شهر خلاق

مأخذ: Baeker & Murray, 2008

ریچارد فلوریدا مؤلفه‌های اصلی خلاقیت شهری را شامل سه مؤلفه می‌داند که به وسیله آن می‌توان گفت یک شهر تا چه حد خلاق است. این سه مؤلفه عبارتند از: استعداد، فناوری و بردباری. در بین سه زمینه خود فلوریدا برای بردباری اهمیت بیشتری قائل است. در واقع یکی از چالش‌های شهر خلاق ساخت یک اجتماع جذاب برای مردم است. مکانی که به مانند بستری

خلاق باشد و همه سطوح کار و تفریح را دارا باشد. در واقع محیطی پیش بینی شده که قابلیت و بردباری پذیرش تنوع را داشته باشد و همچنین تسهیلات و انتخاب شیوه زندگی متنوعی که مردم می‌خواهند را نیز ایجاد نماید (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸).

شکل ۲: مؤلفه‌های اصلی خلاقیت شهری فلوریدا
 مأخذ: (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸)

شاخص‌های شهر خلاق

به منظور روشن شدن فعالیت‌هایی که شهر می‌بایست در رسیدن به جایگاه شهر خلاق انجام دهد، این فعالیت‌ها با عنوان شاخص شهر خلاق در چند دسته تقسیم‌بندی می‌شوند تا براساس آن شهر ارزیابی و جایگاه خود را نسبت به جایگاه شهر خلاق مورد سنجش قرار بدهد. شاخص‌های شهر خلاق فرایندها و پروژه‌های شهری را به منظور ارزیابی جهت خلاقانه آن‌ها بررسی می‌کند، این شاخص‌ها با سایر موارد متفاوت است زیرا که شهر در این شاخص‌ها به عنوان یک کلیت یکپارچه بررسی می‌شود. این شاخص‌ها، یک مکان را ضمن توجه به حوزه‌های گسترده از هر دو منظر داخلی و خارجی مطالعه می‌کند، شهرها در صورتی خلاقند که نسبت به فرهنگ‌ها و ویژگی‌های مختلف و افکار تخیلی شهروندان، ذهنی باز از خود نشان دهند. معیارهای شهر خلاق در راستای تحقق شهر خلاق شامل ۴ معیار اصلی از جمله سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی است (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۳: ۶).

جدول ۱: شاخص‌های شهر خلاق از دیدگاه‌های متفاوت

ردیف	شخص / سازمان	شاخص
۱	فلوریدا	استعداد - فناوری - تسامح و تساهل (مداراگری)
۲	لندری	سیستم آموزشی و کارآموزی - اقتصاد و صنعت - تسهیلات عمومی - ساختار اجتماعی - تنوع فضایی شهرها
۳	یوسنکو	صنایع خلاق - پیوستگی جهانی - سرمایه انسانی - حمایت‌های عمومی - جذب توریسم - دورهم

کنشی فرهنگی قابلیت‌های طبیعی		
استعدادهای خلاق - کیفیت زندگی - صنایع خلاق - زیرساخت‌های خلاق - میراث فرهنگی - مشارکت شهروندان حاکمیت خلاقانه	ساساکی	۴
سرمایه انسانی - سرمایه ساختاری - سرمایه فرهنگی - سرمایه اجتماعی	هنگ‌کنگ	۵
صنایع خلاق - پیوستگی جهانی - صنایع کوچک - حمایت‌های عمومی - جذب توریسم - میراث فرهنگی - حاکمیت خلاقانه - جذابیت‌های اقتصادی	ca	۶
منظر - هنر - تنوع - فضاهای عمومی - آموزش عالی	وانولو	۷
صنایع خلاق - میراث خلاق - فرهنگ خلاق - توریسم - سیاست‌های فرهنگی - همکاری‌های بین‌المللی	اتحادیه اروپا	۸

(مأخذ: مختاری ملک آبادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۷)

جدول ۲: خلاصه نتایج پیشینه تحقیق داخلی و خارجی

سال	نویسندگان	عنوان تحقیق	نتایج
۱۳۹۰	ربانی خوراسگانی و همکاران	بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور (مورد مطالعه شهر اصفهان)	شهر اصفهان بر طبق آمارها و به لحاظ کمی و صوری از شهرهای مهاجرپذیر ایران به حساب آمده و پتانسیل حرکت به سمت شهر خلاق و نوآور را داراست.
۱۳۹۴	مختاری ملک آبادی و همکاران	سطح‌بندی مناطق پانزده گانه شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای	میزان برخورداری مناطق پانزده گانه شهر از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق به یک صورت نبوده و اختلاف زیادی بین مناطق شهر اصفهان است.
۱۳۹۵	سرور و همکاران	تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق (مطالعه موردی: شهر بناب)	در میان محلات شهر بناب به ترتیب محلات ۶، ۱، ۳، ۱۲ بالاترین میزان کارایی و محلات ۳، ۷، ۸ کمترین میزان کارایی از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق را دارند.
۱۳۹۵	نظم فر و همکاران	ارزیابی و اولویت‌بندی مناطق شهری بر اساس شاخص‌های شهر خلاق (نمونه موردی: شهر سنندج)	تغییرات تحقق مناطق خلاق سنندج ناشی از بهبود و افزایش به کارگیری مؤلفه‌های شهر خلاق است و همچنین شاخص سرمایه انسانی، بیشترین تأثیر و کیفیت زندگی، کمترین تأثیر را در حرکت یک منطقه به سمت منطقه‌ی خلاق در سنندج دارند.
۱۳۹۸	ملکی و شنبه پور	سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق	مناطق هشتگانه شهر اهواز به لحاظ برخورداری از شاخص‌های شهر خلاق یکسان نبوده و شکاف بسیاری بین مناطق وجود دارد.
۱۳۹۹	مشکینی و همکاران	تبیین سطوح خلاقیت شهری در نظام شهری کلان شهرها (مطالعه موردی: کلان شهر کرج)	مناطق شهر در حال حرکت به سوی خلاقیت و شکوفایی می‌باشند البته با کمی تفاوت میان مناطق و از لحاظ برخورداری شاخص‌های خلاقیت منطقه‌ی ۵ برخورداری و منطقه‌ی ۱۱ محروم می‌باشد.
۱۳۹۹	مطلبیان و رحمانی	برنامه‌ریزی و رهبری خلاق در شهر ایرانی اسلامی و ارتباط آن با خلاقیت شهری	یکی از متغیرهای تأثیرگذار در بهبود عملکرد و حیات شهرها خلاقیت است. از میان این عوامل رهبری یکی از مهم‌ترین آنهاست. هدف این مقاله بررسی رابطه رهبری خلاق با خلاقیت شهری می‌باشد. این تحقیق نشان

سال	نویسندگان	عنوان تحقیق	نتایج
			می‌دهد که رهبری خلاق یکی از عوامل مؤثر و مهم در شکل‌گیری شهر خلاق و خلاقیت شهروندان است.
۱۴۰۰	لطفی و عباسی	تحلیل تحقق‌پذیری شهر خلاق در شهرهای میانی. مورد مطالعه: شهر ساری	براساس نتایج به‌دست آمده مهمترین عامل در راستای رسیدن شهر ساری به شهر خلاق افزایش نیروی انسانی متخصص و افزایش فعالیت‌های کارآفرین است. تنوع فعالیت‌های اقتصادی، افزایش مراکز علم و رشد و فناوری از دیگر مواردی است که باید در راستای آن اقدامات مؤثری صورت‌پذیرد.
۱۴۰۰	سلیمانی	شناسایی و تحلیل عناصر مؤثر بر توسعه شهر خلاق در کلان‌شهرهای ایران (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز)	بررسی وضعیت مناطق مختلف شهر از نظر شاخص‌های شهر خلاق نیز نشان داد که مناطق ۱ و ۲ به دلیل تمرکز زیرساخت‌های خلاق و طبقه خلاق مانند استادان، دانشجویان، نخبگان و پزشکان، از نظر شاخص‌های شهر خلاق شرایط مناسب‌تری دارند. در نتیجه، راهکارهایی مانند توسعه مراکز جذب نخبگان، حفظ طبقه خلاق و سرمایه‌گذاری متعادل در تمامی مناطق در راستای توسعه شهر تبریز بر پایه شاخص‌های شهر خلاق قابل توجه هستند.
۲۰۰۸	Sasaki	توسعه شهرهای خلاق از طریق توسعه شبکه	نویسنده به بررسی اینکه (۱) آیا شهرهای جهانی از طریق شبکه به سوی خلاقیت حرکت کرده اند؟ (۲) چرا فرهنگ و خلاقیت به مرکز سیاست شهری نقل مکان کرده؟ و، (۳) تجارب شهرهای جهانی که به سمت شهرهای خلاق حرکت کرده‌اند پرداخته است و مهمترین عامل را برای ترویج شهرهای خلاق تاسیس برنامه‌های تحقیقی و آموزشی برای توسعه منابع انسانی می‌داند.
۲۰۱۵	Kakiuchi	بررسی شهرهای فرهنگی خلاق در ژاپن	یاست شهر خلاق می‌تواند دارایی‌های فرهنگی را افزایش و به تغییر مدل‌های رشد قبلی به یک مدل خدمت‌رسان و پایدار کمک کند؛ که تا حد زیادی وابسته به تولید شده است. این امر به افزایش بازدیدکنندگان و مصرف منجر می‌شود و در نهایت پشتیبانی و نگهداری از توابع شهری برای شهرهای ژاپنی با کاهش جمعیت ضروری است
۲۰۱۵	Durmaz	تجزیه و تحلیل کیفیت مکان: خوشه‌های خلاق در سوهو و بیوگلو	نویسنده در یک مطالعه تطبیقی میزان خلاقیت شهری شهر سوهو در حومه شهر لندن را با شهر بیوگلو در حومه استانبول را بر حسب شاخص‌هایی از قبیل: مشخصات طبیعی، موقعیت، کاربری اراضی، فرم شهری، مشخصات بصری، مشخصات فرهنگی - اجتماعی، مشخصات ادراکی و مشخصات ارگانیکی شهر مورد

سال	نویسندگان	عنوان تحقیق	نتایج
			بررسی قرار داده است
۲۰۲۱	Bell & Orozco	فضاهای هنری در محلات، زیرساخت‌های فرهنگی برای توسعه شهر خلاق	نویسندگان با یک مطالعه تجربی بر روی سه محله در شهر لیدز، به این نتیجه رسیدند که زیرساخت‌ها و امکانات فرهنگی عامل اصلی در توسعه خلاقیت شهری است. یکی از این زیرساخت‌ها ایجاد فضاهای هنری در سطح محلات شهری است.
۲۰۲۱	Orankiewicz & Turała	راهبردهای توسعه شهر خلاق در لهستان	نویسندگان با مطالعه سه شهر از کشور لهستان، به این نتیجه رسیدند که توسعه مبتنی بر فرهنگ، آموزش و نوآوری، شرط اساسی برای ایجاد شهرهای خلاق است.

مأخذ: نگارندگان

روش پژوهش

روش پژوهش، براساس هدف از نوع کاربردی و براساس ماهیت پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است. بر اساس این روش، ابتدا با استفاده از جداول فراوانی و آمار توصیفی، یافته‌های پژوهش در هر یک از مناطق مورد مطالعه توصیف شده است. در ادامه با استفاده از آزمون‌های آماری شامل آزمون تی تک نمونه‌ای و دو نمونه‌ای، به تحلیل یافته‌ها و آزمون فرضیات پرداخته شده است. در مرحله اول مبانی نظری و ادبیات تحقیق و همچنین پیشینه پژوهش در دو بخش داخلی و خارجی مورد مطالعه قرار گرفت. در مرحله دوم، پرسشنامه پژوهش براساس شاخص‌های خلاقیت شهری طراحی و در ادامه این پرسشنامه در بین جامعه آماری پژوهش توزیع و اطلاعات گردآوری شده در نرم‌افزار SPSS ساماندهی شد. در مرحله سوم با استفاده از آزمون‌های آماری، یافته‌های توصیفی و استنباطی پژوهش تشریح گردید. نهایتاً در مرحله چهارم به آزمون فرضیه‌های پژوهش و ارائه پیشنهادات پرداخته شد.

جامعه آماری تحقیق حاضر، خانوارهای ساکن در مناطق ۱ و ۶ کلانشهر مشهد بودند. نمونه‌گیری به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز درباره افراد جامعه و برآورد مقادیر جامعه به کمک مقادیر نمونه انجام می‌شود. نمونه‌گیری باعث صرفه‌جویی در هزینه و زمان شده و کار تحقیق را ساده و امکان‌پذیر می‌سازد. برای تعیین اندازه نمونه روش‌های مختلفی وجود دارد. یکی از این روش‌ها که از اعتبار بسیار بالایی برخوردار است، فرمول کوکران است. فرمول و چگونگی محاسبه حجم نمونه در زیر آمده است. حجم نمونه در پژوهش حاضر با استفاده از فرمول کوکران با p و q برابر با $0/5$ ، 384 نفر محاسبه گردید. پس از توزیع پرسشنامه‌ها، در منطقه یک، 210 پرسشنامه و در منطقه شش، تعداد 180 پرسشنامه کامل و بدون خطا جمع‌آوری شد.

جدول ۳: معیارها و شاخص‌های پژوهش

تعداد گویه	شاخص	گویه
۸	تربیت شهروندی	<ul style="list-style-type: none"> - غلبه رویکرد انسان محور در ساخت فضاهای محله تا چه اندازه رعایت شده است؟ - تا چه اندازه بخش‌های مختلف محله‌ی شما به صورت یک ساختار منسجم و بدون مرز طراحی شده‌است؟ - ساکنان محله و همسایگان شما تا چه اندازه در مورد مسائل و آینده محله خویش نگران بوده و دنبال راه حل‌های مناسب هستند؟ (وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده نگراانه در مورد مسائل محله بین ساکنان) - زیرساخت‌های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - در محله شما، تا چه اندازه نهادها و سازمان‌های مردمی فعالیت دارند؟ - ساختار محله تا چه اندازه برای کیفیت گذران اوقات فراغت ساکنان مناسب است؟ - فعالیت‌های مرتبط با تحقیق و توسعه تا چه اندازه در محله انجام می‌شود؟ - فضاهای درونی و بیرونی در محله تا چه اندازه از امنیت برخوردار هستند؟
۱۰	تربیت اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - در محله شما تا چه اندازه از از مهارت‌ها، دیدگاه‌ها و تکنیک‌های جمعی استفاده می‌شود؟ - علم و آموزش در بین ساکنان محله و همسایگان شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - همه اهالی محله تا چه اندازه به به انواع فرصت‌های آموزشی در محله دسترسی دارند؟ - مشارکت اجتماعی در بین اهالی محله تا چه اندازه وجود دارد؟ - حس تعلق و ماندگاری جمعیت در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - اعتماد اجتماعی در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - تعاون و همیاری در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - شرکت در شبکه روابط اجتماعی در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - اعتماد به نفس اهالی محله و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر تا چه اندازه در محله شما وجود دارد؟ - ساکنان محله شما تا چه اندازه با مدارس و فضاهای آموزشی ارتباط دارند؟
۶	تربیت علمی	<ul style="list-style-type: none"> - محله شما از لحاظ سواد و تحصیلات در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ تعداد فرهیختگان و هنرمندان در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ تعداد دانشجویان در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ تعداد شاغلان دارای تحصیلات عالی در چه سطحی قرار دارد. - محله شما از لحاظ تعداد نخبگان علمی در چه سطحی قرار دارد؟ - در محله شما به طور کلی افراد تا چه اندازه آینده نگر و پویا هستند؟
۸	تربیت هنری	<ul style="list-style-type: none"> - ساکنان محله شما از لحاظ آشنایی با فرهنگ‌های گوناگون در چه سطحی قرار دارند؟ - محله شما از لحاظ انجام گسترده فعالیت‌های فرهنگی در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ کیفیت، پویایی و نوآورانه بودن هنرها در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ علاقه مندی افراد به یادگیری هنرهای مختلف در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ برگزاری کلاس‌های هنری مانند موسیقی، تئاتر و ... در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ برگزاری مراسمات فرهنگی در چه سطحی قرار دارد؟ - ساکنان محله شما از لحاظ صرف زمان برای کتاب خواندن در چه سطحی قرار دارند؟ - ساکنان محله شما از لحاظ داشتن مهارت در هنرهای مختلف در چه سطحی قرار دارند؟

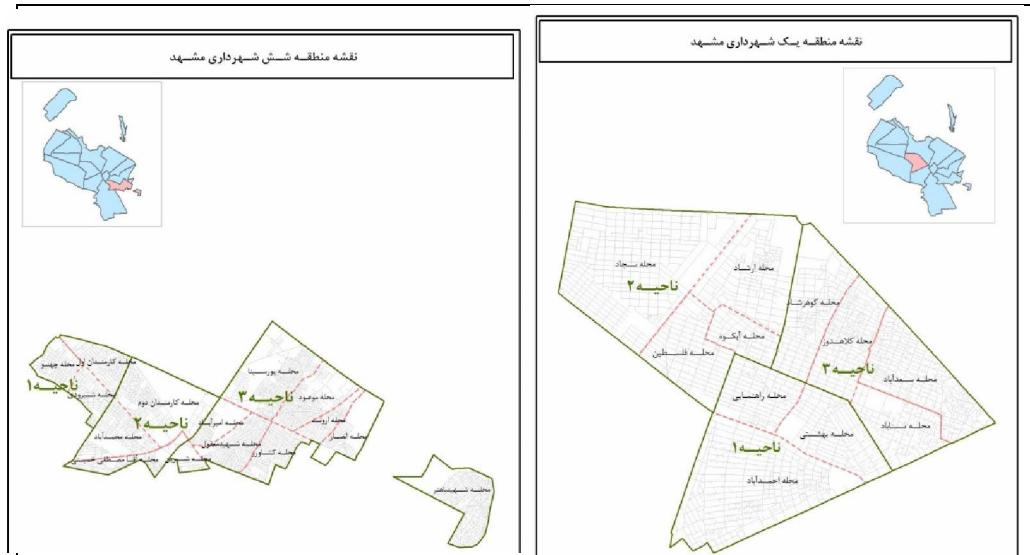
مأخذ: نگارندگان

محدوده مورد مطالعه

منطقه یک شهرداری مشهد، وسعتی معادل ۱۵۰۵ هکتار داشته و این منطقه به لحاظ مرکزیت شهری از نظر تجاری، اداری، جمعیت و ترافیک بیش از اندازه‌ای را در خود جای داده، این شهرداری در سال ۱۳۶۳ تأسیس گردیده است. این منطقه از شمال میدان استقلال، بلوار

فردوسی، میدان فردوسی، بلوار سپهبد قرنی، خیابان توحید، میدان شهداء از شرق به خیابان دانشگاه، میدان دکتر شریعتی، خیابان کوهسنگی از جنوب به بلوار شهید محمد منتظری، میدان فلسطین، بلوار ملک آباد، میدان آزادی از غرب به میدان آزادی، بزرگراه آزادی، میدان استقلال. این منطقه محل تمرکز عمده فعالیت‌های مرکز شهری شامل بانک‌ها و ادارات دولتی، دفاتر روزنامه‌ها و انتشارات، بیمارستان‌ها مراکز پژوهش، فروشگاه‌های بزرگ و... است و در ساختار شهری جایگاه خاصی دارد. جمعیت این منطقه طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر ۱۶۷۰۱۳ نفر بوده است. میانگین جمعیت روزانه منطقه ۹۳۹۱۰ نفر می‌باشد. این منطقه تعداد ۵۵۲۲۱ خانوار را در خود جای داده است.

منطقه شش، منطقه‌ای است که بعنوان یکی از مهمترین مسیرهای دسترسی به حرم مطهر امام رضا (ع) با نظام‌های توسعه یافته کالبدی، عملکردی، زیست محیطی، خدمات شهری، اجتماعی، بلاخص در حوزه‌های اقامتی - زیارتی - تفریحی و سرمایه گذاری اقتصادی و... ایده‌آل برای سکونت، کار و فعالیت، تفریح و گذران اوقات فراغت می‌باشد. موقعیت جغرافیایی این منطقه به لحاظ دسترسی سریع و آسان به سایر امکانات شهری از قبیل: گمرک، راه آهن، فرودگاه، پایانه بار، ترمینال مسافربری، قطار شهری و همچنین امکانات گسترده واحدهای تجاری این محدوده سبب شده تا ظرفیت فوق العاده‌ای برای حضور صنوف مختلف ایجاد گردد و تجار بزرگ، صادرکنندگان و دفاتر نمایندگانی کارخانجات و غیره جذب این منطقه شوند. از جمله ویژگیهای منحصر به فرد منطقه، همجواری با بارگاه مطهر رضوی، مبدا ورودی شهر مشهد از سمت شهرستان سرخس، وجود ۵۲ بوستان و پارک خطی و سرانه فضای سبز ۷ و ۲۳ صدم متر مربعی، وجود بناهای تاریخی، استفاده از فرصت مجاورت با فرودگاه، راه آهن، پایانه مسافربری و همچنین دسترسی آسان جهت تقویت قطب زیارتی گردشگری منطقه است. منطقه ۶ با مساحت ۱۸۶۹ هکتار، هشتمین منطقه از لحاظ وسعت بوده که جمعیتی بالغ بر ۲۳۲ هزار نفر را در خود جای داده است، و هفتمین منطقه از نظر جمعیت در بین مناطق بوده است. این منطقه دارای سه ناحیه و ۱۵ محله می‌باشد که از شمال به خیابان ضلع جنوبی ۷۵ متری رضوی و محدوده کارمندان تا خیابان سرخس، از غرب به بلوار ۱۷ شهریور، از جنوب به بلوار شهید شیروودی تا قسمت شرق بلوار شهید رستمی و شهرک شهید آقا مصطفی خمینی و از شرق به شهرک شهیدباهنر و شهید رجائی منتهی می‌شود.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

اولین شاخص در بررسی وضعیت مناطق بر اساس شاخص‌های خلاقیت شهری، سرمایه ساختاری بود. برای تحلیل وضعیت مناطق براساس این شاخص، هشت گویه و زیرشاخص انتخاب شد.

وضعیت شاخص‌های خلاقیت در منطقه یک:

مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه ساختاری در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده‌نگرانه در مورد مسائل شهری بین ساکنان با نمره میانگین $3/73$ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های وجود امنیت در ساختار فضای شهری منطقه و زیرساخت‌های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در منطقه در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص فعالیت نهادها و سازمان‌های مردمی در منطقه با نمره میانگین $2/21$ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه اجتماعی در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص سطح کیفی علم و آموزش در بین ساکنان با نمره میانگین $3/30$ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های دسترسی ساکنان به انواع فرصت‌های آموزشی و اعتماد به نفس ساکنان و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر در منطقه در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص شرکت ساکنان در شبکه روابط اجتماعی در منطقه با نمره میانگین $1/79$ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه انسانی در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص برخورداری منطقه از دانشجویان با نمره میانگین

۳/۳۰ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های برخورداری منطقه از شاغلان دارای تحصیلات عالی و سطح تحصیلات و سواد ساکنان در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص برخورداری منطقه از نخبگان علمی با نمره میانگین ۲/۹۰ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه فرهنگی در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص صرف زمان برای کتاب خواندن در بین ساکنان منطقه با نمره میانگین ۳/۵۶ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های کیفیت، پویایی و نوآورانه بودن هنرها در منطقه و انجام گسترده فعالیت‌های فرهنگی در منطقه به همراه برخورداری ساکنان از مهارت‌های هنری مختلف در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص برگزاری مراسمات فرهنگی در منطقه با نمره میانگین ۲/۳۴ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت.

وضعیت شاخص‌های خلاقیت در منطقه شش:

مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه ساختاری در منطقه شش از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص فعالیت نهادها و سازمان‌های مردمی در منطقه با نمره میانگین ۲/۸۸ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های وجود امنیت در ساختار فضای شهری منطقه و وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده‌نگرانه در مورد مسائل شهری بین ساکنان در منطقه در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص زیرساخت‌های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در منطقه با نمره میانگین ۱/۱۵ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه اجتماعی در منطقه شش از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص سطح کیفی مشارکت اجتماعی در بین ساکنان و همچنین زیرشاخص اعتماد به نفس ساکنان و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر با نمره میانگین ۳/۷ در رتبه اول قرار دارند. زیرشاخص‌های سطح کیفی تعاون و همیاری در بین ساکنان و سطح کیفی حس تعلق و ماندگاری جمعیت در بین ساکنان در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص دسترسی ساکنان به انواع فرصت‌های آموزشی با نمره میانگین ۱/۴۲ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه انسانی در منطقه شش از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص برخورداری منطقه از دانشجویان با نمره میانگین ۲/۰۷ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های سطح کیفی آینده‌نگری ساکنان منطقه و سطح تحصیلات و سواد ساکنان در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص برخورداری منطقه از نخبگان علمی با نمره میانگین ۰/۹۰ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه فرهنگی در منطقه شش از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص علاقه مندی افراد به یادگیری هنرهای مختلف با نمره میانگین ۲/۶۸ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های برخورداری ساکنان از مهارت‌های هنری مختلف و برگزاری مراسمات فرهنگی در منطقه ب در

رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص برگزاری کلاس‌های هنری مانند موسیقی، تئاتر و... با نمره میانگین ۰/۵۰ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت.

جدول ۶: یافته‌های توصیفی پژوهش در منطقه یک و شش شهرداری مشهد

شاخص	زیرشاخص	نمره میانگین	
		منطقه یک	منطقه شش
سرمایه ساختاری	غلبه رویکرد انسان محور در ساختار فضاهای شهری	۳/۳۱	۱/۵۰
	ساختار منسجم و بدون مرز طراحی در منطقه	۳/۳۶	۱/۵۳
	وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده نگرانه در مورد مسائل شهری بین ساکنان	۳/۷۳	۲/۱۷
	زیرساخت‌های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در منطقه	۳/۶۱	۱/۱۵
	فعالیت نهادها و سازمان‌های مردمی در منطقه	۲/۲۱	۲/۸۸
	ساختار مناسب منطقه برای گذران اوقات فراغت ساکنان	۲/۹۶	۱/۴۳
	انجام فعالیت‌های ساختاری و مرتبط با تحقیق و توسعه در منطقه	۳/۲۰	۱/۲۵
سرمایه اجتماعی	وجود امنیت در ساختار فضاهای شهری منطقه	۳/۶۹	۲/۴۷
	سطح کیفی مهارت‌ها، دیدگاه‌ها و تکنیک‌های جمعی	۱/۹۳	۲/۹۸
	سطح کیفی علم و آموزش در بین ساکنان	۳/۳۰	۱/۷۸
	دسترسی ساکنان به انواع فرصت‌های آموزشی	۳/۲۳	۱/۴۲
	سطح کیفی مشارکت اجتماعی در بین ساکنان	۲/۱۰	۳/۷۰
	سطح کیفی حس تعلق و ماندگاری جمعیت در بین ساکنان	۲/۵۰	۳/۴۷
	سطح کیفی اعتماد اجتماعی در بین ساکنان	۲/۴۶	۳/۴۵
	سطح کیفی تعاون و همیاری در بین ساکنان	۲/۰۴	۳/۶۵
	شرکت ساکنان در شبکه روابط اجتماعی	۱/۷۹	۳/۰۷
اعتماد به نفس ساکنان و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر	۳/۰۹	۳/۷۰	
سرمایه انسانی	ارتباط ساکنان با مدارس و فضاهای آموزشی	۳	۱/۹
	سطح تحصیلات و سواد ساکنان	۳/۶۹	۱/۵۷
	برخورداری منطقه از فرهیختگان و هنرمندان	۳/۳۰	۱/۵۰
	برخورداری منطقه از دانشجویان	۳/۹۱	۲/۰۷
	برخورداری منطقه از شاغلان دارای تحصیلات عالی	۳/۷۹	۱/۲
	برخورداری منطقه از نخبگان علمی	۲/۹۰	۰/۹۰
سرمایه فرهنگی	سطح کیفی آینده نگرانی ساکنان منطقه	۳/۵۹	۱/۸۷
	آشنایی ساکنان با فرهنگ‌های گوناگون	۲/۵۹	۱/۶۰
	انجام گسترده فعالیت‌های فرهنگی در منطقه	۲/۸۱	۱/۵۵
	کیفیت، پویایی و نوآورانه بودن هنرها در منطقه	۳/۳۷	۱/۲۸
	علاقه مندی افراد به یادگیری هنرهای مختلف	۲/۶۶	۲/۶۸
	برگزاری کلاس‌های هنری مانند موسیقی، تئاتر و ...	۲/۷۴	۰/۵۰
	برگزاری مراسمات فرهنگی در منطقه	۲/۳۴	۱/۸۸
	صرف زمان برای کتاب خواندن در بین ساکنان منطقه	۳/۵۶	۱/۱۵
برخورداری ساکنان از مهارت‌های هنری مختلف	۲/۸۱	۲/۰۲	

مأخذ: نگارندگان

نتایج تحلیل آزمون تی تک نمونه‌ای در مناطق مورد مطالعه از شهرداری مشهد در جدول شماره ۷ ارائه شده است. براساس اطلاعات مندرج در این جدول که از نرم‌افزار SPSS استخراج شده است، باید سطح معنی‌داری تحلیل شود. نتایج در منطقه یک نشان داد که سطح معنی‌داری برای چهار شاخص اصلی و همچنین شاخص نهایی خلاقیت در منطقه یک، کمتر از ۰/۰۵ است. این آمار بدان معنا است که وضعیت هیچ کدام از شاخص‌ها در حد متوسط نیست. در این شرایط باید حد بالا و پایین تحلیل شود. همانگونه که در جدول مشاهده می‌شود، حد بالا و پایین برای تمام شاخص‌ها، مثبت است. بنابراین می‌توان گفت وضعیت هر چهار شاخص بالاتر از حد متوسط است. مقایسه نمرات میانگین حاکی از آن است که شاخص سرمایه انسانی با نمره میانگین ۳/۵۲ نسبت به سه شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به ترتیب شاخص‌های سرمایه ساختاری، فرهنگی و اجتماعی در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار گرفتند. در نهایت نمره میانگین برای شاخص خلاقیت در منطقه یک برابر با عدد ۳/۰۴ ارزیابی شد و با توجه به اینکه نمره حداکثر برابر با ۴ است، نشان از وضعیت خوب این منطقه دارد.

نتایج در منطقه شش نشان داد که سطح معنی‌داری برای یک شاخص اصلی و همچنین شاخص نهایی خلاقیت در منطقه شش، بالاتر از ۰/۰۵ است. این آمار بدان معنا است که وضعیت شاخص سرمایه ساختاری و همچنین شاخص نهایی خلاقیت در منطقه شش در حد متوسط است. سطح معنی‌داری برای سه شاخص سرمایه اجتماعی، انسانی و فرهنگی در منطقه شش کمتر از ۰/۰۵ شد. بنابراین وضعیت سه شاخص مذکور در حد متوسط نیست. در این شرایط باید حدود بالا و پایین بررسی شود. در رابطه با وضعیت شاخص سرمایه اجتماعی، از آنجا که حد بالا و پایین مثبت هستند، بالاتر از حد متوسط است. اما دو شاخص سرمایه انسانی و فرهنگی به دلیل منفی بودن حدود بالا و پایین، پایین‌تر از حد متوسط قرار گرفتند. مقایسه نمرات میانگین حاکی از آن است که شاخص سرمایه اجتماعی با نمره میانگین ۲/۹۱ نسبت به سه شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به ترتیب شاخص‌های سرمایه ساختاری، فرهنگی و انسانی در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار گرفتند. در نهایت نمره میانگین برای شاخص خلاقیت در منطقه شش برابر با عدد ۱/۹۸ ارزیابی شد و با توجه به اینکه نمره حداکثر برابر با ۴ است، نشان از وضعیت متوسط و رو به پایین این منطقه دارد.

جدول ۷: خلاصه نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در رابطه با شاخص‌های خلاقیت در منطقه یک و شش

آماره آزمون = ۲						
شاخص	منطقه	سطح معنی‌داری (Sig.)	نمره میانگین	اختلاف میانگین با آماره آزمون	حد بالا	حد پایین
سرمایه ساختاری	یک	۰/۰۰۰	۳/۲۵	۱/۲۵	۱/۳۱	۱/۲۰
	شش	۰/۲۲۰	۱/۹۲	-۰/۰۸	۰/۴۷	-۰/۲۰۱
سرمایه اجتماعی	یک	۰/۰۰۰	۲/۵۴	۰/۵۴	۰/۶۱	۰/۴۷
	شش	۰/۰۰۰	۲/۹۱	۰/۹۱	۱/۰۱	۰/۸۰۴
سرمایه انسانی	یک	۰/۰۰۰	۳/۵۲	۱/۵۲	۱/۵۷	۱/۴۷
	شش	۰/۰۰۰	۱/۵۱	-۰/۴۹	-۰/۳۷۵	-۰/۵۹۱
سرمایه فرهنگی	یک	۰/۰۰۰	۲/۸۶	۰/۸۶	۰/۹۳	۰/۷۸
	شش	۰/۰۰۰	۱/۵۸	-۰/۴۲	-۰/۳۰۹	-۰/۵۲۴
شاخص نهایی	یک	۰/۰۰۰	۳/۰۴	۱/۰۴	۱/۰۸	۱/۰۱
	شش	۰/۷۰۴	۱/۹۸	-۰/۰۲	۰/۰۶۹	-۰/۱۰۲

مأخذ: نگارندگان

در ادامه و با استفاده از آزمون تی مستقل، فرضیه‌های پژوهش مورد آزمون و بررسی قرار گرفت. این آزمون، میانگین دو گروه از پاسخ‌گویان را با یکدیگر مقایسه می‌کند. به عبارتی دیگر در این آزمون، میانگین‌های بدست آمده از نمونه‌های تصادفی مورد قضاوت قرار می‌گیرد. بدین معنی که از دو جامعه مختلف، نمونه‌هایی اعم از اینکه تعداد نمونه مساوی یا غیر مساوی باشند، به طور تصادفی انتخاب کرده و میانگین‌های آن دو جامعه را با هم مقایسه می‌کنیم.

جدول شماره ۸، نتایج آزمون تی مستقل در بررسی فرضیه‌های پژوهش را نشان می‌دهد. بر اساس اطلاعات مندرج در این جدول باید سطح معنی‌داری تفسیر شود. از آنجا که سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ است، در سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت، بین منطقه یک و شش، از لحاظ شاخص‌های خلاقیت معناداری وجود دارد. بر اساس مقایسه نمرات میانگین، تنها از لحاظ شاخص سرمایه اجتماعی، منطقه شش وضعیت بهتری نسبت به منطقه یک دارد. اما از لحاظ سه شاخص دیگر، منطقه یک وضعیت بهتری دارد.

جدول ۸: نتایج آزمون تی مستقل در بررسی فرضیه‌های پژوهش

شاخص	میانگین منطقه یک	میانگین منطقه شش	سطح معنی‌داری	اختلاف نمرات میانگین	حد بالا	حد پایین
سرمایه ساختاری	۳/۲۵	۱/۹۲	۰/۰۰۰	۱/۳۳	۱/۴۶	۱/۳۰
سرمایه اجتماعی	۲/۵۴	۲/۹۱	۰/۰۰۰	-۰/۳۷	-۰/۲۴	-۰/۴۹
سرمایه انسانی	۳/۵۲	۱/۵۱	۰/۰۰۰	۲/۰۱	۲/۱۲	۱/۸۹
سرمایه فرهنگی	۲/۸۶	۱/۵۸	۰/۰۰۰	۱/۲۸	۱/۴۰	۱/۱۵

منبع: نگارندگان

نتیجه‌گیری

دنیای کنونی انسان‌ها در برگرفته پیچیده‌ترین روابط و پیشرفته‌ترین فناوری‌هایی است که بشر از ابتدای تاریخ تا به امروز در خود دیده است. در عصری که اطلاعات و مهارت‌ها سرمایه اصلی هر فرد محسوب می‌شود باید گفت که این جریان اطلاعات است که انسان‌ها را با هم مرتبط ساخته و هر روز نیازی جدید را بوجود آورده و با نوآوری جدیدی آن را پاسخ می‌گوید. این نوآوری‌ها نیازمند شهروندان خلاق هستند که آنها را از دل دانش بشری بیرون بکشند و بر مبنای این موج شهرها به سمت و سویی خواهند رفت که پذیرای خیل عظیمی از افراد خلاق و مستعد برای یادگیری و بکارگیری مهارت‌های نوین می‌باشد و این خود سبب مهاجرت روزافزون افراد به سمت شهرهای خلاق خواهد شد. شهر خلاق از طریق پرورش و پذیرش سرمایه اجتماعی با طیف وسیعی از فرهنگ‌ها و تفکرات روبرو خواهد شد و انطباق فرهنگی و رسیدن به تعادل در جامعه خلاق از ملزومات پایداری آن محسوب می‌شود. با توجه به اینکه شهرها پس از عبور از دوران صنعتی گرایشی به سمت ایجاد محیط‌های انسانی‌تر پیدا کردند، نظریات بسیاری برای پاسخگویی به این نیاز بوجود آمدند که نظریه شهرهای خلاق به عنوان یکی از کاراترین و انسانی‌ترین آنها مورد استقبال عموم متخصصان شهری واقع شد و پس از آنکه در تعدادی از شهرها به بوته آزمایش نهاده شد به خوبی قابلیت‌های خود را نشان داده و این را به ما ثابت کرد که حاوی پتانسیل‌های بسیاری برای هماهنگی و انطباق با شرایط روز جهان و تغییرات لحظه به لحظه آن می‌باشد. نتایج بررسی مبانی نظری شهر خلاق نشان داد که، شهرهای خلاق باید دارای ویژگی‌هایی به شرح زیر باشند.

- زیرساخت مناسب برای بازسازی اقتصاد پویای شهر که شامل فراهم بودن شرایط کار می‌باشد، و خود حضور جمعیتی متنوع و متخصص از انواع مهارت‌ها را می‌طلبد.
- ساختار اقتصادی مبتنی بر مؤلفه‌های رشد و هماهنگی با برنامه‌های کلان (خدمات، فرهنگ، شرکت‌های فناوری نوین و...) باشد.
- توانایی جذب استعدادهای خلاق و جدید برای رشد فزاینده اقتصاد شهری که تنوع و فضایی برای نوآوری را نیاز دارد.
- فضای شهری که اجازه شکل‌گیری اجتماعات و فضاهای عمومی جهت شناسایی استعدادهای جوان را بدهد.
- ساختار بالغ شهری که با رفتارهای متفاوت سازگار باشد، آنهایی که با فعالیت‌های روز دنیا هماهنگ هستند در بهترین موقعیت قرار می‌گیرند.
- ساختار مستحکم اجتماعی که برای مردم و شرکت‌ها جذاب بوده و برای رشد اقتصادی شهر مناسب باشد و باعث درون زایی شهر گردد.

- شرایط زندگی شهری امنیت و آرامش را به شهروندان القا کرده و در سطح پایینی از تخلقات، قطبی شدن اجتماعی و فقر قرار داشته باشد.

شهر مشهد همانند سایر کلان‌شهرهای بزرگ دنیا درگیر آلودگی هوا، آلودگی آب، آلودگی خاک، آلودگی صوتی و آلودگی‌های مغناطیسی است. یکی از مهم‌ترین اقداماتی که در راستای کاهش این آلودگی‌ها صورت گرفته، استفاده از انرژی و فناوری‌های دوست‌دار محیط‌زیست و راه‌اندازی بزرگ‌ترین نیروگاه خورشیدی کشور در این شهر است. حاشیه‌نشینی همیشه یکی از معضلات شهرهای بزرگ بوده‌است. در این میان مشهد نیز از این معضل مستثنا نبوده و حتی دچار بیشترین آسیب نیز بوده است. افزایش جاذبه‌های شهری و بی‌فروغ شدن زندگی در روستاها و امید به پیدا کردن کار در شهرها هر روز بر سیل مهاجران افزوده و پدیده‌ی حاشیه‌نشینی را در کلان‌شهرهایی چون مشهد پررنگ‌تر می‌کند. بیکاری، فقر، اعتیاد، سرقت و بهره‌کشی جنسی از پررنگ‌ترین معضلات اجتماعی شهر به‌شمار می‌روند. حاشیه‌نشینی و نبود اشتغال، سبب افزایش فقر و در نتیجه اعتیاد و سرقت در این شهر شده‌است. از سوی دیگر این شهر از لحاظ گردشگری مذهبی به عنوان یک مکان کلیدی و استراتژیک در کشور و حتی در بین کشورهای منطقه مطرح است. علاوه بر این، به لحاظ جاذبه‌های تاریخی، تفریحی و طبیعی همچون طرقله، بیلاقات شاندیز و فضاهاى شهری مناسب مانند پارک کوه سنگی و کوهستان پارک خورشید از پتانسل‌های بالایی برخوردار است. مجموعه این نقاط قوت و در طرف مقابل مسائلی که در کلانشهر مشهد وجود دارند، نشان از آن دارد که می‌توان با انتخاب شهر خلاق به عنوان رویکرد و استراتژی اصلی توسعه‌ی شهر مشهد، در راستای بهبود کیفیت زندگی مردم، بهبود خدمات رسانی به گردشگران و کاهش مسائل و مشکلات شهری و در مجموع دستیابی به توسعه پایدار شهر اقدام کرد.

در این پژوهش موضوع خلاقیت شهری در بین مناطق ۱ و ۶ از کلانشهر مشهد مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که شاخص‌های خلاقیت شهری در بین مناطق مورد مطالعه در وضعیت مناسب و حد یک کلانشهر نیستند. به گونه‌ای میانگین مجموعه شاخص‌ها در منطقه یک برابر ۳/۰۴ و در منطقه شش برابر با ۱/۹۸ شد. نتایج بدان معنا است که در طرح‌ها و برنامه‌های قبلی مدیریت شهری، توجهی به شاخص‌های شهر خلاق نشده است. این در حالی است که هر کدام از مناطق مورد مطالعه از ظرفیت و پتانسیل بالایی برای توسعه خلاقیت شهری برخوردار هستند. براساس نتایج پژوهش راهکارهایی به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:

✓ برنامه‌ریزی برای ارتقا موقعیت فراملی و منطقه‌ای و بین‌المللی شهر مشهد و تسهیل حضور گردشگران در این شهر،

✓ آموزش به شهروندان در سطح محلات در زمینه استفاده از فناوری‌های نوین

- ✓ برگزاری جشنواره بزرگ بین‌المللی و جشنواره‌های استانی و خارج استانی
- ✓ تقویت نهادهای مدنی و NGOها جهت افزایش سرمایه اجتماعی و مطرح‌شدن ایده‌های نو در مشارکت بیشتر مردم در اجتماع
- ✓ بهبود زیرساخت‌های گردشگری
- ✓ بهره‌گیری از روش‌های نوین در بازاریابی و تبلیغات گردشگری
- ✓ آموزش زنان خانه دار در راستای توسعه مشاغل متنوع و خلاق خانگی
- ✓ آموزش روش‌های نوین و خلاق کسب و کار در محیط‌های شغلی
- ✓ تجلیل از کارآفرینان برتر در جهت ایجاد انگیزه برای دیگران؛
- ✓ برنامه‌ریزی برای کمک به تأمین مالی کارآفرینان و افراد خلاق برای استفاده از ایده‌های نو
- ✓ برنامه‌ریزی جهت استفاده از تنوع قومی و زبانی برای جذب افراد خلاق به شهر مشهد
- ✓ بازننگری در طرح جامع و تفصیلی شهر مشهد با رویکرد خلاقیت شهری؛
- ✓ برنامه‌ریزی جهت بالا بردن روابط منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای و بین‌المللی برای تبادل ایده‌های جذاب افراد خلاق
- ✓ تسهیل خدمات بانکداری و تجارت الکترونیک و بین‌الملل و توسعه مراکز رشد، پارک‌های علم و فن‌آوری در شهر مشهد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ:

- ۱- اکبری مطلق، مصطفی، (۱۳۹۲)، بررسی ابعاد نظریه شهر خلاق و تأثیر آن بر توسعه شهری پایدار با تأکید بر تجارب جهانی، همایش ملی معماری و توسعه شهری بوکان.
- ۲- امینی قشلاقی، داود، مرصوصی، نفیسه، لطفی، احمد. (۱۴۰۰). سنجش و رتبه‌بندی برنامه‌ریزی شهر خلاق در مناطق ۲۲گانه کلان‌شهر تهران. برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، دوره ۸، شماره ۳، ۱۲۷-۱۵۰.
- ۳- جاوید، محمدهادی و حسین‌پور، سیدعلی و اکبری مطلق، مصطفی، (۱۳۹۲)، شهر خلاق، برنامه‌ریزی راهبردی، جلد ۱، انتشارات طحان.
- ۴- ربانی خوراسگانی، رسول ربانی، مهدی ادیبی سده و احمد مؤذنی، (۱۳۹۰) بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای شهرهای خلاق و نوآور، جغرافیا و توسعه، شماره ۲۱، صص ۱۵۹-۱۸۰.
- ۵- زرقانی، سیدهادی، و منصوریه اسکندریان، (۱۳۹۴) بررسی و ارزیابی شهر مشهد براساس شاخص‌های شهر خلاق، هفتمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر راهبردهای توسعه شهری، صص ۱-۲۴.
- ۶- سرور، رحیم، مجید اکبری، مریم امانی و مرضیه طالشی انبوهی، (۱۳۹۵)، تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق؛ مطالعه موردی: شهر بناب، جغرافیا، سال ۱۴، شماره ۴۸، صص ۳۲۲-۳۵۱.
- ۷- سجادیان، مهیار، بهار ۱۳۹۳، دانشگاه موج چهارم، تعاملات رشته‌ای و شهرهای خلاق (واکاوی راهبرد بهینه در کشور)، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، سال ۶، شماره ۱۹، ۵۶-۳۹.
- ۸- سلیمانی، علیرضا. (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل عناصر مؤثر بر توسعه شهر خلاق در کلان‌شهرهای ایران (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز). برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، دوره ۸، شماره ۱، ۹۹-۱۱۰.
- ۹- ضرابی، اصغر، میرنجف موسوی و علی باقری کشکولی، (۱۳۹۳). بررسی میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص‌های توسعه پایدار شهری و معیارهای ایجاد شهر خلاق، نمونه مورد مطالعه: شهرهای استان یزد)، جغرافیا و توسعه فضای شهری، سال ۱، شماره ۱، ۱-۱۷.
- ۱۰- غریب، امید و حسین‌پور، علی (۱۳۹۱)، بررسی شاخص‌های شکل‌گیری شهر خلاق (مطالعه موردی: مشهد)، دومین کنفرانس ملی دانشجویی، دانشگاه فردوسی مشهد.

- ۱۱- فوادیان، مصطفی، کرکه آبادی، زینب، کامیابی، سعید (۱۴۰۰). تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر دامغان)، مطالعات جغرافیای مناطق کوهستانی، دوره ۲، شماره ۱، ۱۲۷-۱۴۲.
- ۱۲- قربانی رسول، حسین آبادی سعید، طورانی علی. (۱۳۹۲) شهرهای خلاق: رویکردی فرهنگی در توسعه شهری. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، دوره ۳، شماره ۱۱، ۱-۱۸.
- ۱۳- لطفی، صدیقه، شهابی‌شهمیری، مجتبی، نیکبخت، الناز. (۱۳۹۵). امکان سنجی کاربست رویکرد کلان‌شهرهای شبکه‌ای چندمرکزی خلاق در منطقه‌ی کلان‌شهری مازندران مرکزی. فصلنامه جغرافیا و توسعه، دوره ۱۴، شماره ۴۳، ۱-۱۸.
- ۱۴- لطفی، صدیقه، عباسی، سمیه. (۱۴۰۰). تحلیل تحقق‌پذیری شهر خلاق در شهرهای میانی. مورد مطالعه: شهر ساری. مجله آمایش جغرافیایی فضا، دوره ۱۱، شماره ۴۰، ۱۹-۴۰.
- ۱۵- مطلبیان، خسرو، رحمانی، بیژن. (۱۳۹۹). برنامه‌ریزی و رهبری خلاق در شهر ایرانی اسلامی و ارتباط آن با خلاقیت شهری. مایش محیط. دوره ۱۳، شماره ۵۰، ۱۱۱-۱۳۲.
- ۱۶- مختاری ملک آبادی، رضا، نفسیه مرصوصی، اسماعیل علی اکبری و داوود امینی، (۱۳۹۴) تبیین معیارهای بومی سازی شاخص‌های مکانی فضای شهر خلاق با رویکرد ایرانی - اسلامی، فصلنامه مطالعات شهری ایرانی - اسلامی، شماره ۲۲، صص ۳۹-۲۳.
- ۱۷- ملکی، سعید، شنبه پور، فرشته (۱۳۹۸)، سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق، مطالعات محیطی هفت حصار، دوره ۸، شماره ۲۹، صص ۸۸-۷۷.
- ۱۸- مشکینی، ابوالفضل، علی پور، سمیه، حاجی زاده، مریم. (۱۳۹۹). تبیین سطوح خلاقیت شهری در نظام شهری کلان‌شهرها (مطالعه موردی: کلان‌شهر کرج). پژوهش‌های جغرافیای انسانی ۵۲(۲)، ۳۸۵-۴۰۰.
- 19- نظم فر، حسین، آفتاب، احمد، نظام پور، ناهید، (۱۳۹۵) ارزیابی و اولویت‌بندی مناطق شهری - براساس شاخص‌های شهر خلاق (نمونه‌ی موردی: شهر سنندج)، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۲۰، شماره ۴، ۲۵۹-۲۸۶.
- 20- Bell, D., & Orozco, L. (2021). Neighbourhood arts spaces in place: cultural infrastructure and participation on the outskirts of the creative city. *International Journal of Cultural Policy*, 27(1), 87-101.
- 21- Baeker, G., & Murray, G. (2008). *Creative City Planning Framework: A Supporting Document to the Agenda for Prosperity: Prospectus for a Great City*. Toronto, ON: AuthenticCity.

- 22- Deffner, A., & Vlachopoulou, C. (2010). Creative city: A new challenge of strategic urban planning? Department of Planning and Regional Development, School of Engineering. University of Thessaly, 383, 34-48.
- 23- Durmaz, S. Bahar (2015), "Analyzing the Quality of Place: Creative Clusters in Soho and Beyoglu", Journal of Urban Design, Vol. 20, No. 1, pp 93-124. DOI: 10.1080/13574809.2014.972348.
- 24- Florida, R. (2010). Who's your city?: How the creative economy is making where to live the most important decision of your life. Vintage Canada.
- 25- Hahn, J. (2010). Creative Cities and (Un) Sustainability—Cultural Perspectives. *Cultura*, 21, 1-20.
- 26- Kakiuchi, E. (2015). Culturally creative cities in Japan: Reality and Prospects, city, culture and Society 1-8.
- 27- Orankiewicz, A., & Turała, M. (2021). Exploring paths to creative city emergence. The example of three Polish cities. *Regional Science Policy & Practice*, 13(3), 659-672.
- 28- Sasaki, M.(2008), Developing Creative Cities Through Networking. *Policy Science* Vol.15 No.3.p54.

شروېشگاه علوم انساني و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انساني